

Obě místa vypovídají o tom, že člověk, který žije jen sám pro sebe a existuje jen sám pro sebe, je tedy odkázán jen na „seberealizaci“, se nakonec pokříví, zhrubne a duchovně odumře. Ono Já, ke kterému se rozpačitě přimkne, degeneruje v jakési To bez lásky a bez života, protože jeho duše nemůže zářit a působit na ostatní, tak jak to vyžaduje její podstata. Oproti tomu svobodný člověk, který se snaží sám sebe překročit, který se dává ostatním a v oné rozdávané lásce teprve nachází obšťastňující sebenalezení. Cesta ke štěstí, chce Ježíš říct, zcela ve smyslu rabínské zkušenosti, vede dál od Já-hlediska k hledání Ty, které pak nachází svou korunovaci ve větším My.

To, že si tady teologie a psychologie podávají ruku, dokazuje i neznámý sibiřský zajatec, který sepsal svou zkušenost ve třech řádcích na pohlednici:

Hledal jsem Boha a On se mi vyhnul.

Hledal jsem svou duši a nenašel ji.

Hledal jsem svého bratra a našel všechny tři.

Vzpomínám si na jeden známý chasidský příběh týkající se seberealizace. Je o jednom rabínovi, který měl pozemky v Galileji ve 2. století. Podle stanov hebrejské Bible se praví ve prospěch chudých, sirotků, vdov a cizinců: Nesbírej zapomenutý snop ze svého pole, protože ti nepatří, ale patří chudým, vdovám a sirotkům, pro něž je Boží plnost určena stejně jako pro tebe. Tento rabín večer sklízel úrodu na svém poli, když přišla zpráva od jeho syna: Kupa snopů byla zapomenuta, ale měsíc už je vysoko a není už možné je dopravit domů. Starý rabín se rozplakal a řekl: Nech je ležet a běž rychle k mým sousedům, protože chci pozítří připravit slavnost! Když se hosté sešli a popilo se, zeptali se rabbiho: Co vlastně slavíš? Syn už je ženatý, dcery ti už dávno povily vnoučata! A on řekl: Hleďte, celý život jsem se snažil sloužit Bohu ve všech příkázáních a zákazech jeho Bible. Pouze tento příkaz jsem nemohl splnit, protože se dá splnit pouze zapomnětlivostí. Já jsem ale celou dobu na Boha myslel. Ale až těmito zapomenutými snopy se mi dostalo milosti, smět sloužit Bohu.

A možná je to s tou seberealizací stejné. Kdo stále myslí na sebe, kdo neztrácí z očí egoismus, kdo chce být pořád naplněn, není naplněn. Kdo je ochoten zapřít své ego, ztratit jej, protože se mu zdá něco větší než vlastní nepatrné Já, nalezne se, pokud se ztratí v druhých. Nebo se zamiluje, což může být stejné.

Frankl: Daleko hezcími slovy tu vyjadřujete, na co se bezradně snažím poukázat. V posledních měsících i letech jsem téměř při všech přednáškách na přání své ženy hovořil o podobnosti se seberealizací respektive se sebetranscendencí: Je to podobné jako s okem. Schopnost oka dostát svému úkolu, tedy opticky vnímat okolní svět, stojí a padá paradoxně s jeho neschopností vnímat samo sebe. Kdy mé oko vidí samo sebe – pokud se zrovna nedívám do zrcadla? Kdy něco ze sebe vnímá? Když mám šedý zákal, vidím mrak, když mám zelený zákal, vidí mé oko v okolí sledovaného předmětu barvy duhy, vyvolané zvýšeným tlakem na přední komoru. Zdravé oko nic ze sebe nevidí. Pokud něco samo ze sebe vidí, znamená to poškození jeho funkce.

Stejně je to s lidmi. Člověk se stává sebou samým, uskutečňuje sám sebe, stává se člověkem do té míry, do jaké neusiluje jen o sebe nebo o svou seberealizaci, nevidí své štěstí, nevidí své chutě, ale odkazuje se na něco jiného; sebe zapomíná, přehlíží se jako to oko. Patrné je to v sexuální patologii: Stejnou měrou, jakou chce někdo demonstrovat svou potenci a nemyslí přitom na partnerku nebo zase partnerka chce pouze dokázat svou schopnost orgasmu, byť třeba jen sobě samé a nemyslí přitom na partnera, tou měrou se stává frigidní a on impotentní. To je zcela běžné. Takže sebetranscendence zasahuje až do těchto oblastí.

A teď se má věc takto: Mluvil jste o ateismu. Rád bych dodal něco o čtvrté věci, která hýbe ateisty, resp. která jim na víře nesedí, a to morální důvod: ateista nemůže snést, že člověk doufá, že přijde do nebe, pokud bude hodný a slušný. Ateista by chtěl, aby se člověk choval slušně ze své vlastní vůle, kvůli nějaké věci nebo z vůle někoho ji-

ného, ale ne proto, aby se dostal do nebe. Nebo, jak jsem jednou četl v jednom inzerátu, „konání dobra přináší úroky – zakupte bezpodmínečně los té a té loterie, který může vyhrát“. A najednou se mu takzvaně přičí spekulovat „co bude potom“, protože to není vlastní morálka. A to hraje, myslím, také roli.

Dále hovoříte o antropodiceji a Osvětimi; mluvíte zde o teodiceji. To, co nemohu snést na teologické literatuře je, když se Bohu dělají předpisy, když nějaký teolog prohlašuje, toto či ono Bůh nemohl udělat, to by neodpovídalo jeho podstatě apod. To mě osobně zlobí. A celá teodicea je také podivná věc, když se prohlašuje: Aby dobro bylo rozeznatelné, aby byl vidět kontrast, musí docházet i ke zlu. Nemluvíme teď o svobodě člověka, mluvím o svobodě Boží, která je tak neustále převracená. To je také nesmyslné. Prostě tvrdím: Kdyby Bůh býval chtěl, byl by stvořil svět, který by protikladem dobra a zla nepotřeboval. Vzpomínám si, jak jednou přišla má šestiletá dcera do koupelny, když jsem se zrovna holil: Tati, proč se vlastně pořád říká milý Bůh? A já jí řekl: To je přece jednoduché, před pár týdny jsi měla spalničky a milý Bůh tě uzdravil. Ano, říká, ale On mi ty spalničky i udělal. To je *regressus ad infinitum*.

Lapide: Já bych ale takového milého Boha zavrhl, protože to je podceňování, které se hodí pro šestileté, možná zaostalé třicetileté děti. Bůh je láska, není milý Bůh. Milý Bůh zní jako nějaký bůžek, který se dá pohladit. A on mě nehladí a ani já jeho ne. Tak jako „pštroší teologie“, která schválně vylučuje všechny neznámé Boží stránky, aby se Jej pomocí komplimentů mohla zmocnit. Ale Bůh lásky, který chce dobro a mně dává svobodu i ke zlu, je Bohem, kterého mohu snést, na kterého mohu věřit.

Pokud je náš Bůh Bohem lásky, musí být i vášnivým horlivcem – Bůh, který dává, ale i bere; který odpouští, ale i trestá; podporující a zakazující zároveň. Bůh bez hněvu vůči hříchu, bez horlivosti pro právo by byl apatickým bohem Řecka, který trůní v nebi a nechce nic vědět o utrpení na světě. Protože Bůh stejný pro zločince i sprá-

vedlivé, svaté i masové vrahy by byl bohem lhovosti, který by se hodil spíše na Olymp nebo římský Panteon – ale ne k horkokrevným prorokům Starého Izraele, s nimiž se cítil úzce svázán i temperamentní Ježíš. Pokud odmítáte teodiceu jako antropomorfismus, který Boha staví do pozice nejvyššího policisty, šéfa vojska či úřadujícího starosty v nebi, pak existuje mezi Vámi odmítnutou teodiceou a osvětismou antropodiceou, o níž mluvím já, most, který bych společně s některými rabíny nazval teopathie. Pokud Bůh žije ve mně, a já jsem o tom přesvědčen, může existovat paradoxní Bůh, který veškerou naši nepatrnou lidskou moudrost usvědčuje ze lži, je tak veliký, že se může učinit malým, tak všemocný, že se může nutit k bezvědomí, svobodný tolik, že se může poutat a chtít soucítit se svými stvořeními, – potom trpěl i v Osvětimi a spolu se svými Židy zemřel hlady v Treblince. Potom Boha neuznávám jen jako Stvořitele, ale jako Toho, který se mnou slovy žalmu jde i údolím smrti, aby se ve mně stal lidštějším než člověk. Taková by asi byla představa Boha, která by nás po Osvětimi v proudu zrání našich obrazů Boha mohla vést dál.

Frankl: ...a nechala by nás vysvléknout z té hadí kůže, která nás omezuje a svírá.

Lapide: Co by nám možná mohlo pomoci lépe osvětlit náš kousek pravdy, je krátký rabínský příběh, který vypráví, jak jeden ze spravedlivých přišel po smrti na onen svět a napřed jej dovedli do jídelny. Kolem stolu seděla spousta lidí, byli vyhladovělí, že by se jim dala počítat žebra. Byli blízko smrti hladem, přestože stůl byl pokryt spoustou vybraných lahůdek. Co se stalo? Každý z nich měl třímetrovou lžici, kterou si nemohl strčit do pusy, mohl by pouze krmit souseda naproti. To nechtěli udělat a raději chtěli zemřít hladem. Poté vzali spravedlivého o tři pokoje vedle, do jiného sálu, kde byl navlas stejný stůl s navlas stejnými vybranými lahůdkami. Okolo něj seděl velký počet lidí se stejně dlouhými lžicemi, tlustí, veselí a radující se. Je-

den krmil druhého. Toto, řekl anděl, je ráj. Místo, kde jsi byl předtím, bylo peklo.

Frankl: Lžice je intencionalita, že? Nemůžeš směřovat sám k sobě, můžeš směřovat jen k něčemu, co nejsi. Ale lidská existence je umožněna vzájemností, protože ostatní se zase zaměřují na tebe.

Ale chtěl jsem Vás už předtím k něčemu vyzvat. Říkáte, že Bůh je tak velký, že se může zmenšit a může vklouznout i do té nejhloupější duše. Možná znáte z nějaké mé knihy následující historku: Vypráví o jednom pacientovi, který v raném dětství trpěl schizofrenií a přivedli jej ke mně, protože měl téměř neustálé halucinace a občas byl velmi podrážděný. Ptal jsem se ho, jak to, že je schopen se i přes svou podrážděnost ovládnout, což mi potvrdila jeho sestra. Po dlouhém váhání řekl: Pro Boha. A tehdy mně došlo, co Kierkegaard myslel, když tvrdil: I kdyby mi šílenství navléklo své šaty, mohu se přesto do poslední chvíle držet svého Boha. Tato podmíněnost! Viděl jsem stavy nejtěžšího manického zmatení, lidi, kteří leželi ve vlastních výkalech na mokré slámě. V oddělení „Zworkarna“ v Terezíně byla jedna dívka, kterou jsem znal z Vídně a která byla prostitutkou u SS. V Terezíně u ní propukla maniodepresivní psychóza a v posledních hodinách před smrtí na manickou excitaci a vyčerpání mě opakovaně prosila, abych jí odpustil. Nevěděl jsem, za co. A pak jsem ji pozoroval bezprostředně předtím, než zemřela – byla to scéna jak u Markétky ve Faustovi I. – dřepěla v blátivé slámě a modlila se Šema Jisrea'el. Těžká psychotická pomatenost. To jsem měl na mysli oním vklouznutím i do té nejubožejší duše.

Ale ptám se Vás, zda si také Bůh může nechat narůst bílý vous, místo toho, aby se holil. Proč by se Bůh ve smyslu Konráda Lorenze, či ve smyslu Boha modlitby Maxe Schelera či v mém smyslu ospravedlnění nejhrubšího antropomorfismu nemohl stát otcovskou postavou, tatínkem, dědečkem – jakýmsi kolektivním obrazem dědečka, což jsem jednou někde zmínil? Proč by nemohl, aby dosáhl nejnížší

roviny intelektualizace, nejvyšší roviny dezintelektualizace? Co říkáte na tuto troufalost?

Lapide: Říkám, že s Lorenzem, kterého jste citoval, jsem za jedno. Pokud si selka v Tyrolích svého Boha, v něhož celým svým srdcem věří, nedokáže představit jinak než s bílým vousem, ale přitom koná Boží vůli a tento bílý vous jí pomáhá k plnějšimu lidství či ženství, potom je to pravý Bůh. Když se oproti tomu nějaký profesor teologie ve Vídni, Bruselu či Londýně snaží definovat Boha pětislabičným cizím slovem, doma se ale ke svým blízkým chová jako prase, pak je ona selka Bohu desetkrát milejší než profesor teologie s akademickými tituly. V Bibli máme nespočet Božích obrazů.

Frankl: Nebo jak říká Jaspers: Průměr samotný je průměrem.

Lapide: Myslím, že říká to samé, jako rabíni, kteří tvrdí: Mnohost obrazů Boha v Bibli nás ochraňuje před zbožštěním Boha. Protože stejně tak jako matka má nesčetně jmen pro své malé dítě, jako milenci si neustále vymýšlejí nová jména, mluví žid o Bohu v Bibli třemi, čtyřmi, pěti, tuctem nových jmen. Má na mysli to nevyslovitelné, ví přesně, že žádné z těchto slov není schopno Boha vystihnout, ale nemůže jinak než o Bohu žvatlat nebo mluvit, protože jinak by nebyl člověk. Boží obrazy jsou tedy v zásadě sekundární, pokud jsme si vědomi toho, že jsou jen zobrazením nezobrazitelného, jazyková berlička, opora pro náš rozum a naši bezradnou lidskou řeč. Pokud jsme si toho vědomi a obraz nevyzdvihujeme k Bohu, jsme svobodni od služby bůžkům a sloužíme Bohu. Protože tento Bůh nechce, aby se mu lidé klaněli, ani být uctíván a ani, aby se k němu modlili. Co v zásadě chce, je, aby se konala jeho vůle. Když se to děje s klaněním a zpíváním aleluja, je Bohu prakticky slouženo. Ale nemohu opět jinak než citovat Martina Bubera: „Nevím, zda mnozí ateisté Bohu neslouží lépe než někteří vrchní rabíni, kardinálové či zemští biskupové.“